

A doktori iskolákban megvédett névtani témájú disszertációk 2016-ban

SZTRÁKOS ESZTER, A címadás a magyarországi festészetben

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem, Magyar nyelvstudomány. Budapest, 2015. 161 lap
Témavezető: FARKAS TAMÁS. Opponensek: HELTAINÉ NAGY ERZSÉBET, RAÁTZ JUDIT
Védés: 2016. március 11.

1. A dolgozat a magyarországi festészeti címadással foglalkozik. A címekkel kapcsolatos kutatások elsősorban a névtudományhoz, illetve az irodalomtudományhoz kapcsolhatók, de mivel a címadás interdiszciplináris terület, a nyelvészet egyéb területei (szociolingvisztika, pragmatika, szövegtan, pszicholingvisztika stb.) vagy éppen a művészettörténet számára is érdekes lehet. A címek kutatása azonban mindig is a nyelvstudomány elhanyagolt területei közé tartozott. Eddig elsősorban szövegtani megközelítésben tárgyalták őket, ezért leginkább az irodalmi és a publicisztikai címadás tárgyköre tekinthető feldolgozottnak. A képzőművészeti címadással inkább csak említés szintjén foglalkoztak mind a hazai, mind az általam ismert nemzetközi szakirodalomban. Dolgozatom célja ebből következőleg az, hogy összképet adjak a témával kapcsolatban, mind az alkotók, mind a befogadók szemszögéből, és felhívjam a figyelmet a műcímek többféle funkciójára. Ehhez több tudományterület megközelítésmódját használtam fel, beleértve a pedagógiát is, mivel a dolgozatnak oktatás-módszertani szempontjai is vannak. A képzőművészeti címadáson belül a festészeti alkotások címeivel foglalkoztam részletesen, mivel leginkább ebben a műfajban követhetők nyomon a címadási jellegzetességek és tendenciák.

A kutatás három fő részből tevődik össze, s ezeknek megfelelően a korpusz és a módszer is eltérő a különböző fejezetekben. Az elsőben a Magyar Nemzeti Galéria reprezentatív gyűjteményei címanyagának vizsgálatán keresztül nyújtok áttekintést a festészeti címadás történetéről és koronkénti jellemzőiről az intézmény gyűjteménykezelési rendszerének adatai alapján. A másodikban a címadási motivációkat vizsgálom kortárs magyar képzőművészekkel folytatott interjúk segítségével, az alkotók oldaláról közelítve meg a témát. A harmadikban egy iskolások körében végzett kérdőíves vizsgálattal, a befogadók szempontjából mutatom be a címekkel és a címadással kapcsolatos kérdéseket. A következő pontban ezekre a témakörökre térek ki bővebben.

2.1. A dolgozat első fő része a címadás és a címtípusok jellegzetességeinek történeti szempontú vizsgálata. A Magyar Nemzeti Galériában található Magyarország egyik legjelentősebb képzőművészeti anyaga, amely történeti szempontból is rálátást biztosít a művészeti alkotásokra. Gyűjteményeiből azzal a hárommal foglalkoztam (Régi Magyar Gyűjtemény, Festészeti Főosztály, Jelenkori Gyűjtemény), amelyek tartalmaztak festészeti címanyagot. Az adott gyűjtemények címeit vizsgálva igyekszem bemutatni az adott címanyagra jellemző jelentéstani és formai jellemzőket. A vizsgálat alapjául a Magyar Nemzeti Galéria MuseumPlus nevű gyűjteménykezelési rendszerének adatai szolgáltak.

2.2. A címadásnak az alkotók szemszögéből történő vizsgálatához a címadás háttérét kutattam. A címadási motivációk felderítésére kézenfekvő módszer a kortárs képzőművészekkel folytatott interjú, hiszen ezek alapján felismerhetjük, hogy minden művész számára mást jelent a címadás aktusa. A vizsgálat a műalkotások elnevezésének motivációiban megfigyelhető hasonlóságokat és különbségeket kívánja bemutatni, kortárs alkotók válaszainak tükrében. Az irányított interjúkhoz elsősorban olyan művészeket kerestem fel, akik előzetes tájékozódásom alapján fontosnak tartják műveik címmel való megnevezését, és elméleti síkon is foglalkoztatja őket a címadás problémaköre. A megkérdezett közel 30 alkotó mind a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének (MAOE) tagja, így különböző művészeti területeket (festő, szobrász, grafikus stb.) képviselve tudták megosztani velem a címadással kapcsolatos gondolataikat. Az alkotókkal készített interjúkból sok mindent megtudhatunk a művészek címekkel kapcsolatos vélekedéséről. A címadásuk ars poeticája szorosan összefügg művészetük ars poeticájával is, így sokszor nehéz volt szétválasztani a kettőt. Az interjúk a következő pontban bemutatott főbb kérdéskörök köré rendeződtek, természetesen helyt adva a művészek egyéb, címadással kapcsolatos gondolatainak is, melyek a téma sokszínűségét és lehetséges mélységeit mutatják. A különböző témakörök eltérő mértékben mozgatták meg a megkérdezett művészeket; ki ehhez, ki ahhoz tudott többet hozzátenni, így a dolgozatban szereplő válaszok aránya is ezt tükrözi.

2.3. Dolgozatom utolsó fő részében, A címadás vizsgálata iskolásoknál című fejezetben a címeket a befogadó oldaláról vizsgáltam. A címek szerepe tagadhatatlanul fontos az irodalomban, a publicisztikában, a zenében és a képzőművészetben egyaránt, bár magam csupán a festményeknek adott címeket vizsgáltam, melyek a versillusztrációkhoz hasonlóan verbális és képi összetevők kapcsolataként foghatók fel. A pedagógiai gyakorlatban azt tapasztaltam, hogy az iskolásoknak nehézséget okoz jó címet adni akár szövegeknek, akár képeknek. Ebből kiindulva e fejezet az általános iskolás gyerekek címadását dolgozza fel. A vizsgálat kérdőíves módszerrel történt. Az öt feladatból álló kérdőíveket a pesterzsébeti Gyulai István Általános Iskola tanulói töltötték ki. A kutatásban részt vevő diákok mind budapesti lakhellyel rendelkeznek, bár peremkerületben működő iskoláról van szó. A kérdőív kitöltése név nélkül történt három különböző korcsoportban három-három, tehát összesen kilenc osztályban, összesen 223 fiú és lány részvételével. (A válaszadók száma egyébként nem egyezik meg a válaszok számával, mivel a tanulók több lehetséges megoldást is adhattak.)

3.1. A dolgozat eredményeinek bemutatását a három vizsgálat szerint veszem sorra. Elsőként a Magyar Nemzeti Galéria gyűjteményeinek címanyagára vonatkozó eredményeket ismertetem. A Régi Magyar Gyűjtemény esetében utólagosan adott címekről van szó, ez meghatározza a címek tartalmát és formáját is. Az e csoportban szereplő címek témája elsősorban vallási, célja pedig a megkülönböztetés, a beazonosíthatóság biztosítása. A gyűjtemény címei emiatt általában hosszabbak, mint a másik két gyűjteménybeliek, és leíró jellegűek. A gyűjtemény anyaga igen hosszú időszakot ölel föl, a címtelességtől egészen addig a korszakig, amikor a művészi öntudat előtérbe kerülésével megjelentek az alkotói nevek, és megszülettek az első képcímek.

A Festészeti Főosztály címanyagában már kimutathatók bizonyos jellegzetességek az egyes alkotók címei között; egy-egy rájuk jellemző témakör vagy stílus alapján a címekből

már sokszor következtethetünk az alkotóra, valamint az adott korszakban kedvelt témákra és műfajokra is. A művészek öntudatosodásának eredményeként már szinte minden festő alkot önarcképet is, de jellegzetes műfaj ebben az időszakban a portré, a történelmi témájú kép, a csendélet és a tájkép is. A korszak alkotói szeretik megjeleníteni a vidéket, az egyszerű embereket és élethelyzeteket, és ezt címeik is tükrözik. Formai szempontból leginkább a kétszavas címek jellemzőek a gyűjteményre, de jelentős számú az egyszavas címek kategóriája is.

A Jelenkori Gyűjtemény anyagában feltűnő fogalomkörök közül a személyneveken kívül jellemző a színnevek és a számok használata a címekben, sok idegen nyelvű és szlengszót is felhasználó címmel együtt. A három gyűjtemény közül leginkább itt érhető tetten a címadási divat jellegzetességei az egyéni, eredeti címalkotásokban és a címekben foglalt kulturális utalásokban. Formai szempontból itt is a kétszavas címek bizonyultak a leggyakoribbnak.

Az elemzésekből kimutatható, hogy a különböző gyűjtemények címanyaga között több jellegzetes eltérés is található annak ellenére, hogy festmények címeiről van szó. Ezek a különbségek elsősorban a különböző korok és művészeti irányzatok miatt fedezhetők fel, de befolyásolja az is, hogy a címeket maguk a művészek adják-e képeiknek, vagy pedig az utókor nevezi el őket, egyszerűen a megkülönböztetés szándékával. A címek természetesen összefüggésben állnak az ábrázolt témával is, így a címek között koronként eltérő jellegzetes fogalomkörök rajzolódtak ki. A három gyűjtemény címanyagát tekintve közös a címek szófaji jellegzetessége: mindegyikről elmondható, hogy leginkább főneveket tartalmaz, melyek különböző határozós vagy jelzős szerkezetekké bővíülhetnek; ige viszont alig fordul elő a címekben, a cselekvést, történet is inkább elvont főnévvel fejezik ki a címadók.

3.2. A második vizsgálatban a kortárs alkotókkal készített interjúk alapján képet kaphatunk arról, hogy szerintük egyáltalán szükséges-e elnevezni egy művet, illetve hogy miként lehet jó címet adni egy alkotásnak. Ezzel kapcsolatban többféle megközelítést ismerhetünk meg, alapvetően azonban minden válasz hangsúlyozza a címek jelentőségét, tömör, összegző, megértést segítő lényegét. A megkérdezett alkotók címadási forrásainak és a címadás menetének megismerésével érthetőbbé válnak számunkra műveik, és tudatosabban állhatunk értelmezésükhöz is. A néhány művésznél megjelenő sorozatcímek egy-egy önálló rendszert képeznek az egyéni címadási szisztémán belül, melyek bemutatása érdekes adalékként szolgálhat a témához. A vizsgálat kapcsán megismerhetjük a címadás gyakorlati problémáit, valamint társadalmi és pszichológiai vonatkozásait is, melyek újabb bizonyítékként szolgálnak a címek, illetve a címadás interdiszciplináris megközelítésének szükségességére.

3.3. A harmadik, az általános iskolás gyerekek címadását feldolgozó vizsgálat többféle szempontot érvényesített: a címadási készségük felmérése, a különböző címek megértése és értelmezése, a címvariációk közüli választás és az ehhez kapcsolódó motivációk megismerése, valamint a képi asszociációk és a kép-cím párok megalkotásának vizsgálata egyaránt a kutatás tárgyát képezte. Az iskolások többféle megközelítéssel adnak címet akár szövegeknek, akár képeknek. A vizsgálat révén képet kaphattunk arról, hogy a címadás milyen tényezőktől függ. Az életkor előrehaladtával, szókincsük és ismereteik bővülésével a tanulók általában egyre inkább alkalmazkodtak a megismert címmintákhoz,

de korcsoporttól függetlenül a festmények stílusa is befolyással volt a címadókra: a valóságú ábrázolásmódú képekkel kapcsolatos feladatok kevesebb nehézséget okoztak számukra, mint az absztrakt művek. A vizsgálat igyekszik arra is rámutatni, hogy milyen készségek és képességek szükségesek a címek megalkotásához, befogadásához és megértéséhez. A címadó intellektuális felkészültsége, lényeglátása, asszociációs képessége, érzékenysége, elmélyültsége, empátiája, humorérzéke, játékosága, vagyis a szellemi tartalmak létrehozásának kreatív képessége elengedhetetlen a jó cím megszületéséhez. E képességek fejleszthetők, így a pedagógiában is ajánlott a címekkel kapcsolatos feladatok végeztetése.

4. Dolgozatom célja az volt, hogy összképet adjak a témával kapcsolatban, mind a címek, mind a befogadók, mind az alkotók szemszögéből. Úgy vélem, dolgozatom révén a névtudomány egy lépéssel közelebb került a műalkotások címeinek megismeréséhez és a benne rejlő további kutatási lehetőségek felismeréséhez. A képzőművészeti címadáson belül csak a festészeti címanyag vizsgálatára szorítkoztam, de meggyőződésem, hogy a többi művészeti ág címadásának vizsgálata és egymással való összevetése további összefüggésekre mutathatna rá. A történeti áttekintést érdemes lenne más (köz)gyűjtemények címanyagán is elvégezni, valamint nemzetközi viszonylatban is vizsgálni, más országok címadásának vizsgálatán keresztül. A téma nemcsak a névtan számára tartogat további kutatási lehetőségeket, hanem a nyelvészet egyéb területei, az irodalomtudomány és a művészettörténet számára is, de szerepe lehet az oktatásban is: a diákok címekkel kapcsolatos készségeinek fejlesztésében, a vizuális kultúra és a szövegértés tananyagában.

SZTRÁKOS ESZTER

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1135-6593>

Budapest

ILLÉS ATTILA, Kétnyelvűség: szociolingvisztikai és kontaktusnyelvészeti aspektusok. Névadás és anyakönyvezés kétnyelvű körülmények között

Selye János Egyetem, Magyar nyelv és irodalom. Komárom, 2016. 189 lap

Témavezető: LISZKA JÓZSEF, VÖRÖS FERENC. Opponensek: BENÓ ATTILA, VÖRÖS OTTÓ,
LŐRINCZ JULIANNA

Védés: 2016. augusztus 30.

1. Bevezetés. Disszertációmban a felvidéki magyar nyelvterület ezredforduló utáni személynévanyagának feldolgozását tűztem ki célul. A dolgozat legfőbb újdonságát az adja, hogy áttekintést nyújt a felvidéki magyarság jelenkori személynévtani arculatáról. Munkám további novumának számít, hogy összevetem a nyelvhatár mellett található települések személynévanyagát a kompakt magyar nyelvterületével.

A magyar–szlovák kétnyelvű környezet hatással van a szlovákiai magyar névválasztásra és névhasználatra. A kétnyelvű személyek gazdagabb névtárból, két vagy több nyelv névkészletéből válogathatnak. Névhazsználatukban a kontaktusjelenségek is megjelennek. A társadalmi környezet, a formális vagy informális kommunikációs helyzet, a kommunikációban részt vevő partnerek befolyásolják az egyik vagy a másik nyelvből származó